

Locomotieftekst

Beelden van vertrouwen: het vertrouwen in politie en justitie in perspectief geplaatst

ANJULI VAN DAMME, LIEVEN PAUWELS, STEFAAN PLEYSIER, MAARTEN VAN DE VELDE ^[1]

Deze bijdrage handelt over de mate van vertrouwen die de burger stelt in politie en justitie, twee belangrijke instituties die de fundamenten van de democratische rechtsstaat dienen te waarborgen. In een internationale context is al heel wat diepgaand onderzoek gevoerd naar het vertrouwen van de burger in zowel politie als justitie. De justitiebarometer buiten beschouwing gelaten hinkt België wat achterop. In deze locomotieftekst wensen we een beschrijvend overzicht te bieden van het vertrouwen van de burger in de Belgische justitie en politie, waarbij we de mate van vertrouwen in politie en justitie vergelijken, enerzijds door de tijd heen, en anderzijds met het vertrouwen in andere overheidsinstituties in ons land en in een Europese context. Tot slot worden enkele kanttekeningen geformuleerd bij de studie van vertrouwen.

Inleiding en probleemstelling

Het vertrouwen van de burger in politie en justitie heeft een sterke impact op het functioneren van deze instellingen (Roberts & Hough, 2005; Bradford, Jackson & Stanko, 2009). De effectiviteit van zowel politie als justitie berust in grote mate op de medewerking van de burger. Een politie die niet kan rekenen op burgers die bereid zijn aangifte te doen van misdrijven of op te treden als getuigen, heeft een verminderde slagkracht. Gezien de doorstroming in de strafrechtelijke keten wordt ook justitie grotendeels verlamd als de burger aan de basis niet bereid is onregelmatigheden te melden aan de politie. Voorts is het uiteraard ook van het aller grootste belang dat justitie als legitiem wordt ervaren door de burger om onderlinge discussies te beslechten voor de rechtbank en niet het recht in eigen handen te nemen.

De afgelopen jaren werden zowel politie als justitie in opspraak gebracht door een hele reeks sterk gemediatiseerde gebeurtenissen (Landuyt, 2009; Elchardus, 1998; 2002). Het dieptepunt van de vertrouwenscrisis in politie en justitie blijft de zaak-Dutroux, waarbij de ‘guerre des flics’ nadrukkelijk aan het licht kwam en het Spaghetti-arrest – waarbij het Hof van Cassatie besliste onderzoeksrechter Connerotte van het onderzoek te halen wegens het schijnbaar blijken geven van partijdigheid – bij de burger tot onbegrip, verontwaardiging en zelfs woede leidde. Het opzijzetten van Jean-Marc Connerotte, een volgens de publieke opinie zeer gedreven onderzoeksrechter, wegens een uiting van sympathie tegenover de slachtoffers van ‘het monster Dutroux’, lag aan de basis van een indrukwekkende veruitwendiging van deze publieke verontwaardiging, de ‘witte mars’ van 20 oktober 1996.

Onder meer het imago van justitie als een oubollige, onredelijke en wereldvreemde instelling werd bevestigd en versterkt. Justitie en de politiek verantwoordelijken kregen vervolgens de spreekwoordelijke doodsteek toen Marc Dutroux op 23 april 1998 kortstondig ontsnapte uit het gerechtsgebouw

van Neufchâteau. Een dergelijk dieptepunt in het vertrouwen hebben we sindsdien niet meer meegemaakt.

Het politielandschap is grondig hertekend met de politiehervorming in 1998 en de implementatie ervan in 2000-2001. Ook een grondige hervorming van justitie stond en staat op de agenda, al blijft het tot nu toe wat wachten op concrete stappen. Elchardus en Smits (2002) stellen echter dat de vertrouwenscrisis allerm minst gereduceerd mag worden tot de ‘affaire’ die een dergelijke crisis in het licht plaatst.

Hoewel inspanningen werden geleverd om het imago van zowel politie als justitie op te poetsen, verschijnen echter nog steeds met de regelmaat van de klok minder fraaie berichten over beide instellingen in de media (Landuyt, 2009; Van Steenbrugge, 2007).

Zonder in detail te treden of een exhaustieve opsomming te beogen van deze nieuwe negatieve episodes kunnen we, wat de politiewereld betreft, verwijzen naar de schandaalsfeer waarin de aanstelling van de commissaris-generaal van de federale politie Fernand Koekelberg heeft plaatsgevonden, in combinatie met de zogenoemde ‘canapé-benoemingen’ van zijn secretaresses.

Ook de afzetting van de Gentse korpschef of het proces in 2006 tegen vijf inspecteurs van de politiezone Rupel die terechtstonden wegens corruptie, heeft de politie als instituut allicht weinig goed gedaan.

De reputatie van justitie is, sinds het reeds beschreven historische dieptepunt, geenszins onbesproken gebleven.

De brief die Ghislain Londers, de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie, richtte aan toenmalig Kamervoorzitter Herman Van Rompuy, waarin hij gewag maakt van ernstige politieke beïnvloeding in de Fortis-affaire, zit nog vers in het geheugen. Eveneens in de Fortis-zaak kwam de voorzitter van de Brusselse rechtbank van koophandel in opspraak wegens corruptie.

[1] Anjuli Van Damme (UGent), Lieven Pauwels (UGent), Stefaan Pleysier (KULeuven) en Maarten Van de Velde (UGent).

Verder was er nog een Antwerpse rechter die een schuldige dief vrijsprak omdat een vorige straf nog niet was uitgevoerd op het moment van de zitting. Zijn motivering van beslissing tot vrijspraak putte hij uit de provocatietheorie; het gevoel van straffeloosheid zou verder crimineel gedrag uitlokken.

Een van de grootste, duurste en meest tijdrovende assisenprocessen in de Belgische geschiedenis, het proces-Habran, dient integraal overgedaan te worden omdat het arrest van het Hof van Assisen niet gemotiveerd werd, wat in strijd is met de recente rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Een ander, en in de publieke opinie belangrijk knelpunt in de samenwerking tussen politie en justitie concentreert zich rond de problematiek van procedurefouten.

Na euforisch nieuws dat de grootste cannabisplantage ooit in België ontdekt, is opgerold, kwam het bericht dat de hoofdverdachten werden vrijgelaten wegens procedurefouten. In Gent moesten 94 zaken met ernstige criminele feiten worden herbekeken door procedurefouten in de toepassing van de wetgeving op de bijzondere opsporingsmethoden.

Hoewel in de publieke opinie vaak de advocaten met de vinger worden gewezen bij het vrijpleiten van verdachten op basis van procedurefouten, is een dergelijke vrijspraak allicht in eerste instantie te wijten aan het handelen en optreden van politie en justitie: iemand dient tenslotte procedurefouten te maken alvorens advocaten die kunnen aanwenden in de verdediging van hun cliënt.

Toch ligt de oorzaak niet noodzakelijk (alleen) bij politiefunctionarissen.

Zelfs de best opgeleide politiefunctionaris begaat wel eens een procedurefout doordat rechtsregels vaag zijn, ingewikkeld of onderhevig aan vele opeenvolgende wetswijzigingen. Voor 14 oktober 2003 was de uitsluiting van onregelmatig verkregen bewijs in België steeds verplicht, sinds het zogenaamde Antigoonarrest van het Hof van Cassatie kwam daar verandering in. Onrechtmatig verkregen bewijs moet alleen nog uit debatten worden geweerd in bepaalde gevallen.^[2]

Het is bijzonder aannemelijk dat dergelijke zaken een invloed uitoefenen op het vertrouwen van de burger in politie en justitie. Elchardus en Smits (2002) besluiten echter dat gemediatiseerde gebeurtenissen veeleer voorstellingen zijn van een diep aangetast vertrouwen en dat ze niet zozeer beschouwd mogen worden als oorzaken van het wantrouwen.

[2] Wanneer de niet-naleving van de miskende vormvoorschriften door de wet wordt voorgeschreven op straffe van nietigheid; Wanneer de begane onrechtmatigheid de betrouwbaarheid van het bewijs heeft aangetast; Wanneer het gebruik van het bewijs in strijd is met het recht op een eerlijk proces.

In deze verkennende bijdrage wensen we het vertrouwen in de Belgische politie en justitie in beeld te brengen en ter discussie te stellen. In dat opzicht staan vier vragen centraal in deze bijdrage:

- Hoe verhoudt het vertrouwen in de Belgische politie en justitie zich ten opzichte van andere centrale democratische instellingen en hoe is die verhouding in andere Europese landen?
- Hebben er zich in de loop van de tijd sterke schommelingen voorgedaan in de vertrouwensgraad in politie en justitie?
- Welke positie neemt België in ten opzichte van andere Europese landen op basis van de mate van vertrouwen die men stelt in politie en justitie?
- Welke knelpunten in de studie van vertrouwen kunnen geïdentificeerd worden?

Dissectie en de gevolgen van (het gebrek aan) vertrouwen

De studie van het vertrouwen in de instellingen heeft de laatste decennia internationaal een sterke opgang gemaakt (Hough & Roberts, 2004). Zowel vanuit politicologische als vanuit sociologische hoek besteedt men veel aandacht aan het vertrouwen in de centrale instellingen van de democratische rechtstaat. Hoewel ook in diverse Belgische publicaties het vertrouwen in de democratische instellingen een centrale plaats kreeg (Elchardus, 2002; Elchardus & Smits, 2002; Reinaert, Van de Walle & Verlet, 2006; Van de Walle, 2004), zijn er slechts weinig studies die zich specifiek toegespitst hebben op het vertrouwen van de Belg in justitie en politie. Vooral de justitiebarometer heeft een specifieke analyse gebracht van het vertrouwen in hoofdzakelijk justitie in ons land en de tevredenheid over deze instantie (Parmentier et al., 2004; Goethals et al., 2005; Hoge Raad voor Justitie, 2007).

Enkele opmerkelijke bevindingen die voortkwamen uit de eerste justitiebarometer zijn dat meer dan de helft van de Belgen niet tevreden is met betrekking tot het functioneren van het gerecht. Bijna zestig procent van de respondenten stelde een gebrekkig vertrouwen te hebben in de rechterlijke macht.^[3] Driekwart van de respondenten vond dat de taal die men hanteert in rechtszaken onvoldoende verstaanbaar is voor leken. Bijna alle respondenten waren de mening toegedaan dat justitie te traag functioneert. Slechts de helft van de betrokkenen ging akkoord met de stelling dat rechters tot rechtvaardige beslissingen kwamen (Parmentier et al., 2004). Ten aanzien van bestraffing vindt men doorgaans dat rechters misdadigers onvoldoende streng straffen.

[3] Hoven en rechtbanken, staande en zittende magistratuur worden in de justitiebarometer tot de rechterlijke macht gerekend.

Volgend op het kwantitatieve onderdeel van de eerste justitiebarometer werd een kwalitatief onderzoek opgezet om meer contextuele informatie te verkrijgen met betrekking tot de onopgeloste kwesties die in het kwantitatieve onderdeel naar voren kwamen (Goethals et al., 2005). Aan de hand van focusgroepen werd geprobeerd de achterliggende factoren bloot te leggen die de bevindingen van het kwantitatieve deel kunnen verklaren.

In de conclusies die uit dit kwalitatieve onderdeel naar voren kwamen, lezen we onder meer dat de burger meer geïnformeerd wil worden over de werking van justitie; de burger wil ook dat justitie toegankelijker wordt; hoewel de media voor velen een belangrijke informatiebron over justitie zijn, staat de burger kritisch tegenover verslaggeving over justitie; en tenslotte zijn er niet meteen duidelijke verklaringen voor de verschillen in houding naar leeftijd.

In 2007 werd ten slotte de tweede en voorlopig laatste justitiebarometer afgenomen (Hoge Raad voor de Justitie, 2007). Er werd een significante en positieve evolutie teruggevonden over het algemene beeld van justitie: 66 % van de respondenten gaf te verstaan vertrouwen te hebben in justitie. Ook de werking van justitie werd gunstiger geëvalueerd in vergelijking met 2002.

De cijfers met betrekking tot het vertrouwen van de Belgische burger in justitie spreken tot de verbeelding. Er is nog steeds een tekort aan onderzoek op nationaal niveau over dit onderwerp. In de internationale literatuur zijn echter wel diverse studies terug te vinden die rapporteren over diepgaand onderzoek naar het vertrouwen in politie en justitie (Hough & Roberts, 2004; Bradford, Jackson & Stanko, 2009; Sunshine & Tyler, 2003). Hierin gaat men op zoek naar de achterliggende mechanismen en wetmatigheden, en probeert men verklaringen modellen te ontwikkelen die bepalend zijn voor, of inzicht geven in het (gebrek aan) vertrouwen in instellingen.

Verklaringsmodellen van vertrouwen

In de literatuur staan diverse modellen die het (gebrek aan) vertrouwen proberen te verklaren naast elkaar. België leek, en het hiervoor vermelde zet dit schijnbaar kracht bij, eind jaren negentig te zijn uitgegroeid tot een van de meest wantrouwige landen van Europa. Elchardus en Smits (1998) concluderen echter dat deze 'vertrouwenscrisis' geen specifiek Belgisch fenomeen is, maar zich in de meeste westerse landen voordoet. Voorts stellen zij dat dit structurele wantrouwen niet alleen de politieke en overheidsinstellingen treft maar ook diverse andere instellingen.^[4] Ten slotte is de 'crisis' volgens Elchardus en Smits geen nieuw actueel gegeven, maar valt er in landen die een lange traditie hebben in het peilen naar vertrouwen, al geruime tijd een dalende trend in het vertrouwen waar te nemen (Pleysier, Vervaeke & Parmentier, 2000).

[4] Zoals andere vertegenwoordigende instellingen (bv. de Kerk, vakbonden, de advocatuur, het verenigingsleven) en economische instellingen.

Elchardus (2002) ziet het vertrouwen in de instellingen als één samenhangend geheel, waarbij hij er met andere woorden van uitgaat dat dezelfde factoren die een laag vertrouwen in de ene instelling veroorzaken, ook een laag vertrouwen in de andere instellingen veroorzaken. Hij beschouwt de wantrouwige burger als een verzuurde of onbehaaglijke burger die weinig participeert in het maatschappelijk leven, zich politiek behoorlijk machteloos voelt, een negatief toekomstbeeld heeft en zich onveilig voelt. Hij stelt dat mensen die wantrouwig staan ten opzichte van de samenleving en haar instellingen, zich rechts bevinden op de nieuwe sociaal-culturele breuklijn.

Deze breuklijn werd door Elchardus in het leven geroepen om mensen te positioneren op een aantal kenmerken die sterk samenhangen. Mensen die een rechtse positie innemen op deze nieuwe breuklijn zijn volgens hem mensen die hoofdzakelijk uit eigenbelang handelen, een negatieve houding aannemen ten opzichte van vreemdelingen, voorstander zijn van een autoritair politiek regime en sceptisch staan ten aanzien van de huidige democratische staatsstructuur. Voorts stelt hij dat de media, en vooral dan de dualiteit tussen commerciële en openbare zenders, een belangrijke impact hebben op het vertrouwen. Centraal hierbij staat dat het nieuws voornamelijk op de commerciële zenders aan kwaliteit inboet en men door de selectiviteit in de nieuwsberichterij een sterk vertekend beeld krijgt van de werkelijkheid, wat, aldus Elchardus, het wantrouwen in de hand werkt.

In de literatuur en het onderzoek naar vertrouwen in de instellingen wordt de link tussen vertrouwen en legitimiteit ook vaak als cruciaal beschouwd. Legitimiteit wordt omschreven als de erkenning van de autoriteit van politie en justitie door de burger, wat resulteert in de bereidheid bij de burger om de politie te gehoorzamen, wetsgetrouw te handelen en bereidwillig medewerking te verlenen aan politie en justitie (Hough, Jackson, Bradford, Myhill & Quinton, in druk; Sunshine & Tyler, 2003).

Legitimiteit en vertrouwen worden beschouwd als zeer sterk verweven concepten. Een stijging in het vertrouwen gaat gepaard met een versterkte legitimiteit, terwijl een instelling die als legitiem ervaren wordt, evenzeer een verhoogd vertrouwen zal genieten (Van de Velde & Pauwels, 2010). Gelet op het belang van legitimiteit en de directe relatie met vertrouwen is een goed zicht op de bouwstenen en fundamenten die vertrouwen scheppen, van cruciaal belang. In hun onderzoek gaan Sunshine en Tyler (2003) op zoek naar de verschillende dimensies die bepalend zijn voor het tot stand komen van vertrouwen en legitimiteit.

Onderzoek van Tyler (1990) heeft uitgewezen dat vertrouwen voornamelijk voortkomt uit de gepercipieerde rechtvaardigheid van de instelling en in tweede orde door de gepercipieerde performantie ervan. Met betrekking tot politie en justitie zal het vertrouwen volgens Tyler hoog zijn wanneer de burger deze instellingen percipieert als instellingen waarbinnen rechtvaardigheid hoog in het vaandel wordt gedragen en als deze instellingen effectief zijn in het aanpakken van criminaliteit.

Op basis van de literatuur van Beetham (1991) motiveren Hough et al. (in druk) dat het vertrouwen behalve de

gepercipieerde rechtvaardigheid en performantie nog een derde dimensie omvat, namelijk de morele overtuigingen die heersen binnen de instelling. Hough et al. gaan ervan uit dat burgers meer vertrouwen zullen stellen in de instellingen wanneer zij ervaren dat hun persoonlijke overtuigingen gedeeld worden door de actoren die werkzaam zijn binnen politie en justitie.

Tuly (1996) meent dat het vertrouwen afhangt van het functioneren van elk individu binnen een instelling. Zo is er bijvoorbeeld de deontologische code van de politie, maar is het vertrouwen van de burger in de politie wel afhankelijk van het naleven van deze code door de individuele politieman of -vrouw. Misbruik van macht door één of enkele leden van een instelling kan ervoor zorgen dat het vertrouwen van de burger in de gehele instelling afneemt.

Van den Broeck & Raes (2000) stelden in hun onderzoek vast dat (het beeld van) tevredenheid en vertrouwen in politie mee wordt bepaald door de mate van ondersteuning die burgers ervaren door politie, al dan niet wanneer ze zelf optreden tegenover overtredingen of overlast. De burger wenst meer ondersteuning van politie om tot oplossingen te komen in dagelijkse conflicten en storende gedragingen en politie hoeft zich in dat opzicht niet louter te richten op de 'echte' criminaliteit.

Verder is het noemenswaardig aan te halen dat burgers meer vertrouwen lijken te hebben in politie dan in justitie.

Een mogelijke verklaring die hiervoor geboden wordt, ligt in de grotere vertrouwdheid van de burger met politie. De politie is zichtbaar aanwezig in het straatbeeld en stelt zich vooral vanuit een 'Community Oriented' optiek ook laagdrempelig en tussen de burgers op (Bradford, Jackson & Stanko, 2009). Hierbij denken we in de eerste plaats aan burgers die zich tot de politie richten met een hulp- of informatievraag, waarbij zij het contact initiëren. Aan de andere kant is er ook het contact geïnitieerd door de politie zelf, waarbij burgers op hun plichten wordt gewezen (zoals bij verkeersovertredingen) of waarbij ze worden gearresteerd. Hoewel het politiegeïnitieerde contact vaak in een minder aangename sfeer verloopt dan het contact op initiatief van de burger, heeft de burger een duidelijker beeld van de politie en de taken van de politie dan van justitie, waardoor het vertrouwen dat men aan de politie schenkt in grotere mate gebaseerd is op eigen ervaringen (Hough & Roberts, 2004).

Toch is het idee van Community Oriented Policing niet in alle landen doorgedrongen, waardoor deze verklaring niet altijd noch universeel kan worden aangewend.

Voorts haalt Van de Walle (2005) aan dat het lagere vertrouwen in justitie, in vergelijking met de politie, te wijten kan zijn aan de aard en de waardering van het product dat afgeleverd wordt door de betreffende dienst. In die zin krijgt justitie een lagere waardering omdat ze vaak geassocieerd wordt met het opleggen van een belasting, sanctie of straf. Deze associatie wordt in mindere mate

gemaakt bij de politie die de dubbelrol vervult van enerzijds de 'redder in nood' en anderzijds een bekeurende dienst.

Burgers die niet persoonlijk in contact komen met justitie worden voornamelijk geïnformeerd door de media. Vanuit de veronderstelling dat de nieuwsaarde van alledaagse gebeurtenissen zeer gering is en men in de media vooral aandacht heeft voor het spectaculaire of het abnormale in negatieve zin, kan men de objectiviteit van de informatie die de burger uit mediaberichtgeving haalt, in twijfel trekken (Elchardus, 2002).

Dat het vertrouwen in justitie consistent een stuk lager ligt dan het vertrouwen in politie zou ook ten dele verklaard kunnen worden door de rol die justitie vervult in de bestrafning van misdadigers. Een hypothese die men in de internationale literatuur terugvindt is dat de burger de mening is toegedaan dat rechters te zachte straffen uitspreken en inconsistent zijn in hun bestrafning (Roberts & Hough, 2005). Ook haalt men aan dat de rechtbanken laag scoren op het vlak van hun werking waarbij men de traagheid en complexiteit in het functioneren van het gerecht hekelt. Uit nationaal onderzoek blijkt het Belgische gerecht op het vlak van gepercipieerde rechtvaardigheid wel beter te scoren (Parmentier et al., 2004).

***Burgers lijken meer
vertrouwen te hebben in
politie dan in justitie;
een mogelijke verklaring
hiervoor ligt in de grotere
vertrouwdheid van de
burger met de politie.***

Vertrouwen in cijfers gevat

In deze bijdrage wordt een vergelijking gemaakt tussen een aantal Europese landen betreffende het vertrouwen dat hun burgers hebben in de politie, het rechtssysteem, het nationale parlement en het Europese parlement. Precies deze instellingen werden gekozen op basis van de centrale machtspositie die ze innemen in een democratische staat.

Voor de legislatieve macht die zowel het nationale als het Europese parlement hebben, de macht die voortkomt uit het geweldsmonopolie dat de politie toebehoort en de macht die men binnen het rechtssysteem heeft om zich onafhankelijk uit te spreken over schendingen van de wet, maakt het interessant deze vier instellingen te vergelijken.

De gegevens met betrekking tot het vertrouwen in politie, het rechtssysteem, het (nationale) parlement en het Europees parlement zijn afkomstig uit de data van de *European Social Survey*. De *European Social Survey* (ESS) is een internationale cross-sectionele enquête die tweejaarlijks wordt afgenomen in meer dan twintig Europese landen. De ESS wordt gefinancierd door het vijfde kaderprogramma van de Europese commissie, het Europees Wetenschapsfonds en academische fondsen binnen elk van de deelnemende landen.

Het gebruik van de ESS heeft tal van voordelen. Het design en de afname van de *European Social Survey* wordt begeleid door Europa's meest gerenommeerde methodologen. Hierbij hanteert men onder meer zeer strikte vertalingsprotocollen, zodat internationale vergelijkbaarheid van de vragenlijst mogelijk wordt. Bovendien heeft men binnen de ESS

een jarenlange ervaring in grootschalig sociaalwetenschappelijk onderzoek opgebouwd en staan de data volledig gratis ter beschikking van onderzoekers.^[5]

De doelstelling van de ESS is tweezijdig. Enerzijds probeert men veranderingen in houdingen, waarden en normen binnen Europa te monitoren, om na te gaan hoe die interageren met Europa's veranderende instellingen. Anderzijds gebruikt men de ESS om de methodologische standaarden van cross-nationale surveys in Europa en daarbuiten te verhogen. De ESS beoogt een minimale responsgraad van 70 % en wordt afgenomen via face-to-face-interviews die ongeveer een uur duren. De grote thema's die in de ESS aan bod komen zijn onder andere immigratie, burgerschap en sociale en politieke thema's.

In deze studie hebben we gebruikgemaakt van alle beschikbare afnamen van de ESS, namelijk 2002, 2004, 2006 en 2008. In de analyses werden alleen de landen opgenomen die deelgenomen hebben aan elk van de vier edities van de *European Social Survey*.^[6] Het steekproefkader bestaat uit alle personen ouder dan vijftien jaar die wonen in private huishoudens^[7], los van nationaliteit, staatsburgerschap, taal of burgerlijke staat in de verschillende deelnemende landen. Om tot een steekproef met een vergelijkbare sociale samenstelling als de verdeling in de populatie te komen, werd een weging toegepast (Jowell et al., 2003).

In deze bijdrage analyseren we de vragen die peilen naar het vertrouwen van de burger in de instellingen in de vier edities van de ESS. De vragen met betrekking tot het vertrouwen in de diverse instellingen zijn voor de verschillende edities ongewijzigd gebleven, wat vergelijkingen in de tijd mogelijk maakt. De vraag die peilt naar vertrouwen luidt: 'Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in elk van de instellingen die ik oplees? 0 betekent dat u helemaal geen vertrouwen heeft in een instelling en 10 betekent dat u volledig vertrouwen heeft.'

Er werd gekeken naar respondenten die een sterk vertrouwen hebben in de verschillende instellingen. Een sterk vertrouwen werd gedefinieerd als personen die op de schaal een score van 9 of 10 behaalden.

In de analyses wordt eerst een vergelijking gemaakt in de vertrouwensniveaus in de verschillende instellingen. Vervolgens wordt nagegaan of er sterke fluctuaties bestaan in het vertrouwen door de tijd heen. Er wordt een ranking

[5] Deze informatie is terug te vinden op <http://ess.nsd.uib.no>.

[6] Het betreft hier België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Hongarije, Nederland, Noorwegen, Polen, Portugal, Slovenië, Spanje, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en Zwitserland.

[7] Met privaat huishouden wordt bedoeld: een persoon die alleen woont, of een groep van mensen die samenleven op hetzelfde adres (en dat adres als enige hoofdverblijfplaats hebben), die minstens één maaltijd per dag delen of dezelfde accommodatie gebruiken.

opgesteld, zodat we België kunnen positioneren op basis van het vertrouwen in diverse instellingen ten opzichte van de andere landen die opgenomen werden in de analyse. Ten slotte wordt een clusteranalyse uitgevoerd, dat is een groeperingstechniek waarmee nagegaan kan worden of men bepaalde groepen landen kan vinden die zeer homogeen zijn op het vlak van het vertrouwensniveau in de bestudeerde instellingen.

Resultaten

In eerste instantie belichten we het vertrouwen in politie en justitie in vergelijking met andere centrale instellingen. Hierbij werpen we een blik op de resultaten van de meest recente editie van de *European Social Survey* die afgenomen werd in 2008.

Wanneer we figuur 1 bekijken, valt meteen op dat er zowel binnen landen als tussen landen grote variaties bestaan in de mate van vertrouwen in de instellingen. Wanneer op de politie wordt gefocust, zien we dat deze instelling over alle landen heen in de publieke opinie beter scoort dan justitie, het nationale parlement en het Europese parlement. Finland is hier de uitschieter met 44,4 % van de Finnen die te kennen geeft een zeer hoog vertrouwen in de politie te hebben. Ook Denemarken (35,1 %), Noorwegen (22,4 %), Duitsland (21,5 %), Zwitserland (17,1 %) en Zweden (15,2 %) scoren vrij hoog. In België krijgt de politie ook een stuk meer vertrouwen dan de andere instellingen, maar ligt de proportie Belgen die stelt een zeer hoog vertrouwen te hebben in de politie (7,8 %) lager dan de hoogst scorende landen.

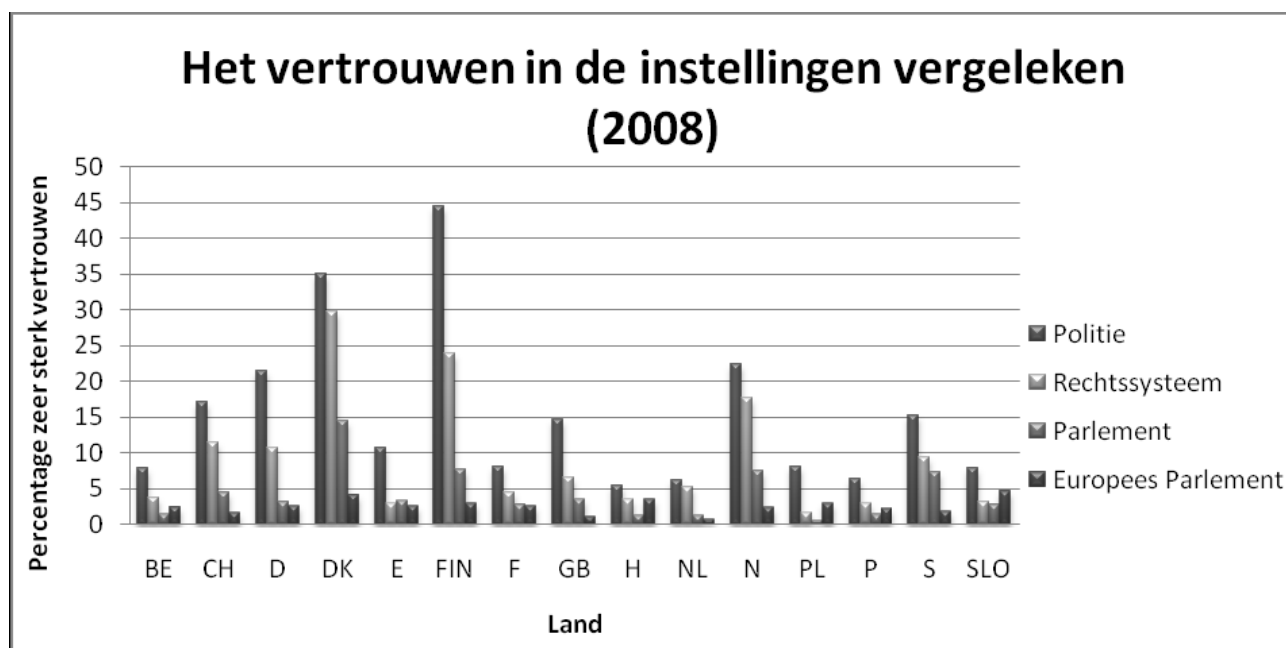
Het is opmerkelijk dat er doorgaans binnen de meeste landen een aanzienlijk verschil bestaat tussen de mate van vertrouwen in politie en justitie. Mogelijke verklaringen voor het 'hogere' vertrouwen in politie in vergelijking met justitie werden reeds aangehaald. In Finland bedraagt dit verschil maar liefst 20,4 %; Nederland is enigszins een uitzondering met een verschil van slechts 1 %. In België is er een relevant maar niet meteen zeer uitgesproken verschil tussen de proportie burgers die een zeer hoog vertrouwen stelt in de politie en de proportie burgers die justitie eenzelfde mate van vertrouwen toedicht. Hier bedraagt het verschil 4 %.

In de meeste landen is de proportie burgers die zeer veel vertrouwen stelt in het nationale parlement hoger dan de proportie die erg veel vertrouwen schenkt in het Europese parlement. De landen die hierop een uitzondering vormen zijn België, Hongarije, Polen, Portugal en Slovenië. Het is in zekere zin opvallend vast te stellen dat België, samen met Portugal, zich hier bevindt tussen Oost-Europese en ex-communistische staten. Enerzijds is het mogelijk dat de Belgen meer vertrouwd zijn met het Europese Parlement, dat zich in Brussel bevindt, wat resulteert in een hoger vertrouwen in deze instelling; anderzijds kan ook een aangestast vertrouwen in het nationale parlement ten gevolge van de politieke crisis die een aanvang nam begin 2008 een verklaring zijn.

Tabel 1. Het vertrouwen in de instellingen vergeleken (Bron: ESS 2008)

	Percentage zeer hoog vertrouwen in de instelling			
	politie	justitie	(nationaal) parlement	Europees parlement
België (BE)	7,8	3,8	1,9	2,5
Zwitserland (CH)	17,1	11,5	5,5	1,7
Duitsland (D)	21,5	10,8	3,1	2,6
Denemarken (DK)	35,1	29,8	13,2	4,2
Spanje (E)	10,8	2,9	3,0	2,6
Finland (FIN)	44,4	24,0	7,7	2,9
Frankrijk (F)	8,1	4,5	2,3	2,6
Verenigd Koninkrijk (GB)	14,7	6,6	2,6	1,1
Hongarije (H)	5,5	3,5	3,7	3,5
Nederland (NL)	6,2	5,2	1,5	0,8
Noorwegen (N)	22,4	17,6	7,9	2,4
Polen (PL)	8,0	1,7	1,4	2,9
Portugal (P)	6,4	2,9	1,1	2,2
Zweden (S)	15,2	9,4	7,5	1,9
Slovenië (SLO)	7,9	3,2	3,8	4,6

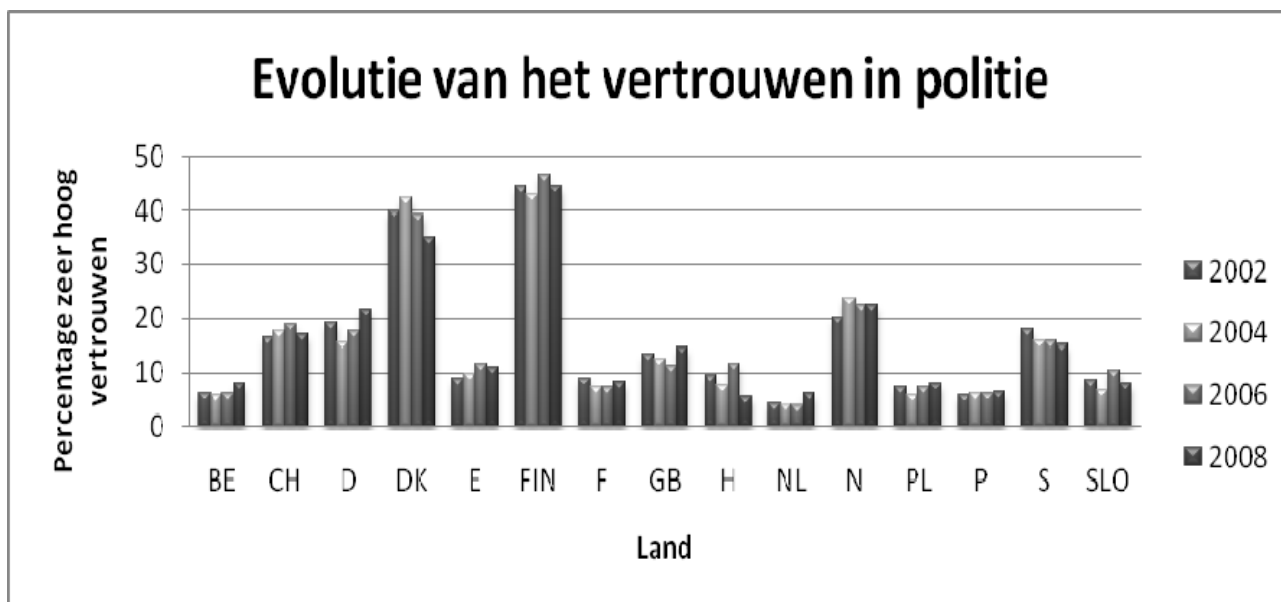
Figuur 1. Het vertrouwen in de instellingen vergeleken (Bron: ESS 2008)

Tabel 2. De evolutie van het vertrouwen in de politie (Bron: ESS 2002, 2004, 2006 en 2008)

	Percentage zeer sterk vertrouwen in de politie			
	2002	2004	2006	2008
België (BE)	6,1	5,8	6,0	7,8
Zwitserland (CH)	16,4	17,7	18,8	17,1
Duitsland (D)	19,2	15,4	17,5	21,5
Denemarken (DK)	39,7	42,4	39,2	35,1
Spanje (E)	8,7	9,7	11,5	10,8
Finland (FIN)	44,5	43,0	46,4	44,4
Frankrijk (F)	8,9	7,2	7,2	8,1
Verenigd Koninkrijk (GB)	13,3	12,6	11,2	14,7
Hongarije (H)	9,5	7,6	11,6	5,5
Nederland (NL)	4,3	3,9	3,8	6,2
Noorwegen (N)	20,2	23,7	22,5	22,4
Polen (PL)	7,3	5,9	7,2	8,0
Portugal (P)	5,8	6,1	6,1	6,4
Zweden (S)	17,9	15,7	15,7	15,2
Slovenië (SLO)	8,4	6,8	10,2	7,9

Figuur 2. De evolutie van het vertrouwen in de politie (Bron: ESS 2002, 2004, 2006 en 2008)

Een tentatieve verklaring voor het hogere vertrouwen in het Europese parlement in vergelijking met het nationale parlement in Hongarije, Polen, Portugal en Slovenië zou gevonden kunnen worden in de hogere mate van corruptie^[8] die aanwezig is in deze staten. Het nationale parlement wordt daardoor minder transparant en verliest aan legitimiteit. In vergelijking tot politie en justitie scoort het vertrouwen in het nationale parlement in de meeste landen vrij laag. Denemarken is het land met het hoogste vertrouwen in het parlement waarbij 14,4% van de burgers zegt zeer sterk te vertrouwen in het parlement; daartegenover staat Polen met slechts 0,6% van de respondenten die het parlement een zeer sterk vertrouwen schenkt.

In figuur 2 wordt het percentage respondenten weergegeven dat een zeer hoog vertrouwen in de politie stelt. Opnieuw zien we een uitgesproken hoog vertrouwen in de politie in de Scandinavische landen, met als uitschieters Denemarken en Finland. Ook in Duitsland en Zwitserland blijken de burgers een hoog vertrouwen in de politie te stellen. Op nationaal niveau zijn niet meteen sterke schommelingen terug te vinden in de mate waarin het vertrouwen in de politie door de tijd heen evolueert. Hierbij dient echter gezegd dat een periode van zes jaar bijzonder kort is om over trends te spreken. Hiervoor is een longitudinale analyse vereist die op zijn minst een periode van twintig jaar dekt. In België ligt het percentage respondenten dat te kennen geeft een zeer sterk vertrouwen te hebben in de politie behoorlijk laag: dit percentage schommelt tussen 5,8 % in 2004 en 7,8 % in 2008.

Als we de evolutie van het vertrouwen in het rechtssysteem en justitie belichten, valt wederom op dat men in de Scandinavische landen en in Duitsland en Zwitserland een opmerkelijk hoger vertrouwen stelt in het rechtssysteem dan in de andere Europese landen. In Denemarken is het vertrouwen in het rechtssysteem het grootst in vergelijking met de andere landen. Gedurende de bestudeerde periode schommelt het aantal Deense respondenten dat stelt een zeer sterk vertrouwen in het rechtssysteem te hebben tussen 27,4 % (2002) en 33,2 % (2006). In nagenoeg alle landen, met uitzondering van Hongarije, zijn slechts minieme fluctuaties waar te nemen in de mate van vertrouwen in het rechtssysteem. Als we kijken naar de evolutie van het vertrouwen over de vier meetpunten, dan zien we in België een lichte stijging van het vertrouwen met een verschil van

1,3 % tussen het eerste en het laatste meetjaar. Opnieuw moeten we opmerken dat er op basis van deze gegevens uiteraard geen sprake kan zijn van een trend.

In tabel 4 wordt een ranking weergegeven van de landen op basis van het percentage respondenten dat stelt een zeer sterk vertrouwen te hebben in de vier instellingen die opgenomen werden in de analyse. Op basis van het vertrouwen in de politie neemt België de twaalfde positie in.

In de ranking neemt België een iets hogere plaats in wanneer het aankomt op het vertrouwen in het rechtssysteem. België neemt de tiende plaats in, na Nederland en Frankrijk, en komt voor Hongarije, Slovenië, Spanje, Portugal en Polen.

Op basis van respondenten die te kennen geven een zeer sterk vertrouwen te hebben in het parlement wordt België op een elfde plaats gerangschikt. België bevindt zich tussen landen als Slovenië en Portugal. Opvallend ten aanzien van het vertrouwen in het nationale parlement is dat Nederland op de voorlaatste plaats staat. Blijkbaar zijn er in vergelijking tot de andere landen relatief weinig Nederlanders die een uitgesproken sterk vertrouwen in hun parlement hebben.

Ten slotte scoort België iets hoger ten aanzien van het vertrouwen in het Europese parlement. Hier neemt België de negende plaats in, na Frankrijk en voor Noorwegen. Met betrekking tot het Europees parlement valt op dat de Scandinavische landen een minder uitgesproken sterk vertrouwen hebben, in vergelijking met het vertrouwen in de andere instellingen. Over de hele lijn echter wordt vastgesteld dat respondenten uit de Scandinavische landen een sterk vertrouwen uitten in instellingen als politie, het rechtssysteem en het nationale parlement.

***In vergelijking tot
politie en justitie
scoort het vertrouwen
in het nationale
parlement in de
meeste landen
vrij laag.***

Clusteranalyse

De clusteranalyse is een techniek om binnen een bepaalde populatie de te bestuderen onderzoeksobjecten te classificeren op basis van eigenschappen van de onderzoeks-eenheden. Tijdens de analyse worden de objecten in verschillende groepen ingedeeld op basis van de gelijkenissen en verschillen die bestaan tussen de groepen. De groepen worden zo gevormd dat de overeenkomst van de elementen binnen de groepen zo groot mogelijk is en de gelijkenissen met elementen uit andere groepen geminimaliseerd worden. De op deze manier verkregen groepen en de relatie tussen die groepen kunnen visueel voorgesteld worden een de hand van een dendrogram.

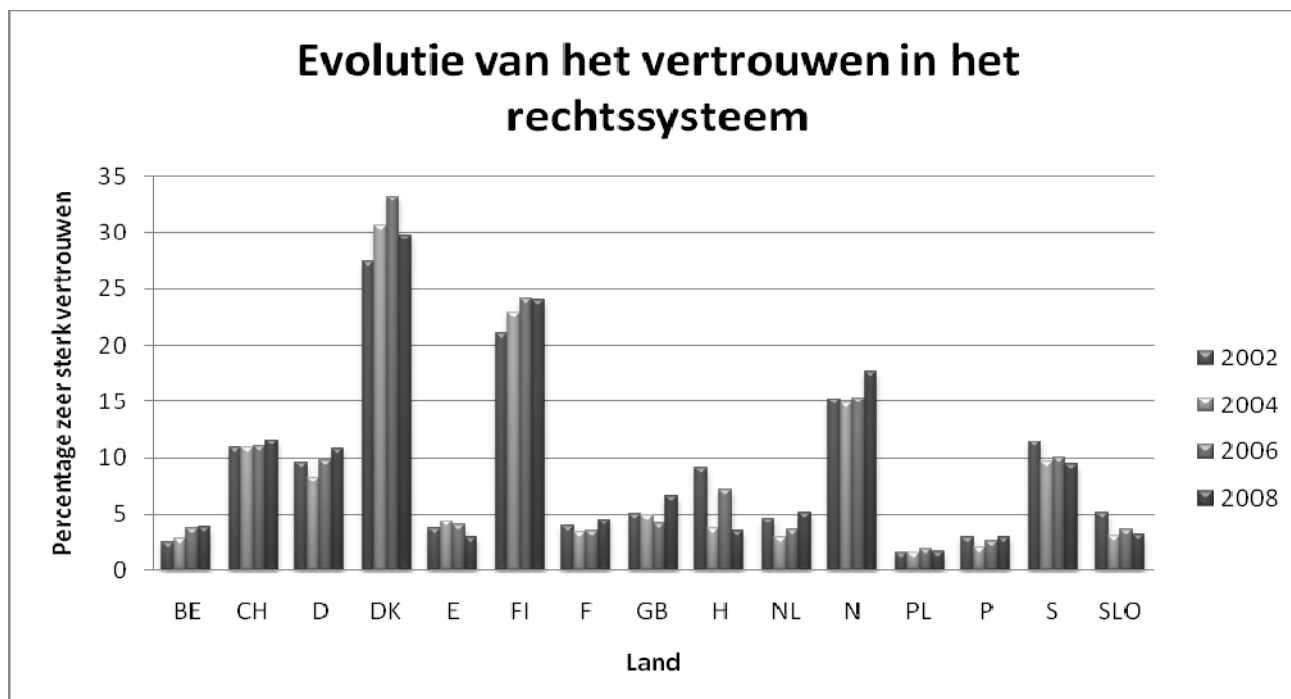
Uit het dendrogram in figuur 4 kunnen we afleiden dat er drie landenclusters onderscheiden kunnen worden. De eerste cluster wordt gevormd door de landen België, Portugal, Frankrijk, Nederland, Polen, Spanje, Slovenië, Groot-Brittannië en Hongarije. De tweede cluster omvat Zwitserland, Duitsland, Zweden en Noorwegen. De derde cluster ten slotte omvat twee landen, Denemarken en Finland. Uit de clusteranalyse kan ook opgemaakt worden dat de landen het sterkst van elkaar verschillen op het vlak van het vertrouwen in politie en justitie en in mindere mate op het vlak

[8] Deze verklaring is gebaseerd op de posities die deze landen innemen op basis van de Corruption Perception Index, een instrument dat werd ontwikkeld door de organisatie Transparency International en waarbij op basis van diverse meetinstrumenten wordt gepeild naar corruptie in de publieke sector. Hongarije, Polen, Portugal en Slovenië scoren behoorlijk laag op de Corruption Perception Index 2008 in vergelijking tot de andere landen die in deze bijdrage werden opgenomen (www.transparency.org).

Tabel 3: De evolutie van het vertrouwen in het rechtssysteem (Bron: ESS 2002, 2004, 2006 en 2008)

	Percentage zeer sterk vertrouwen in het rechtssysteem			
	2002	2004	2006	2008
België (BE)	2,5	2,8	3,7	3,8
Zwitserland (CH)	10,9	10,9	11	11,5
Duitsland (D)	9,6	8,2	9,8	10,8
Denemarken (DK)	27,4	30,6	33,2	29,8
Spanje (E)	3,7	4,4	4,0	2,9
Finland (FIN)	21	22,9	24,1	24,0
Frankrijk (F)	3,9	3,4	3,5	4,5
Verenigd Koninkrijk (GB)	5,0	4,9	4,1	6,6
Hongarije (H)	9,1	3,7	7,1	3,5
Nederland (NL)	4,6	2,9	3,6	5,2
Noorwegen (N)	15,2	14,9	15,3	17,6
Polen (PL)	1,6	1,6	1,9	1,7
Portugal (P)	2,9	2,1	2,6	2,9
Zweden (S)	11,4	9,7	10	9,4
Slovenië (SLO)	5,1	3,1	3,6	3,2

Figuur 3. De evolutie van het vertrouwen in het rechtssysteem (Bron: ESS 2002, 2004, 2006 en 2008)

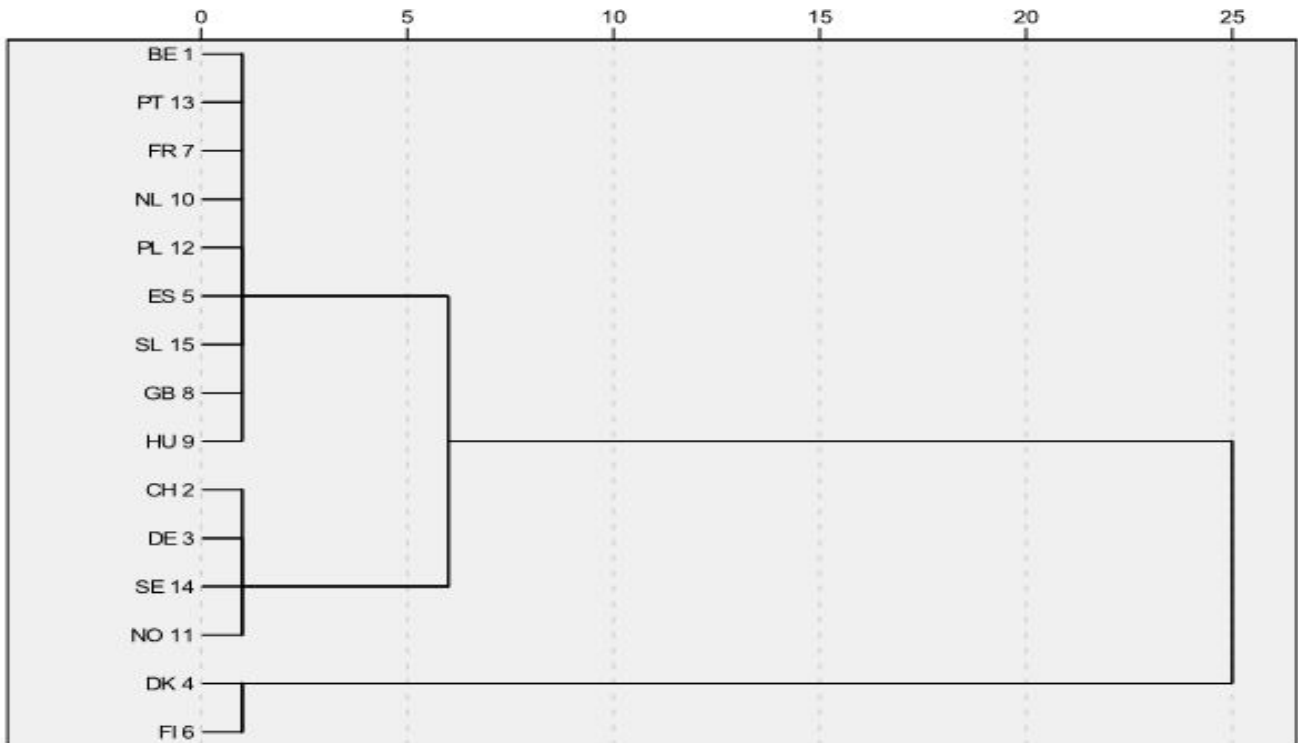

Tabel 4. De positie van België ten opzichte van de andere landen betrokken in de analyse* (Bron: ESS 2008)

	<i>Politie</i>	<i>Rechtssysteem</i>	<i>Parlement</i>	<i>Europees Parlement</i>
1	Finland	Denemarken	Denemarken	Slovenië
2	Denemarken	Finland	Finland	Denemarken
3	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Hongarije
4	Duitsland	Zwitserland	Zweden	Finland
5	Zwitserland	Duitsland	Zwitserland	Polen
6	Zweden	Zweden	Verenigd Koninkrijk	Duitsland
7	Verenigd Koninkrijk	Verenigd Koninkrijk	Spanje	Spanje
8	Spanje	Nederland	Duitsland	Frankrijk
9	Frankrijk	Frankrijk	Frankrijk	België
10	Polen	België	Slovenië	Noorwegen
11	Slovenië	Hongarije	België	Portugal
12	België	Slovenië	Portugal	Zweden
13	Portugal	Spanje	Hongarije	Zwitserland
14	Nederland	Portugal	Nederland	Verenigd Koninkrijk
15	Hongarije	Polen	Polen	Nederland

* Deze gegevens zijn gebaseerd op het percentage respondenten dat zegt een zeer sterk vertrouwen te hebben in de genoemde instellingen in het meetjaar 2008.

Figuur 4. Groepering van landen op basis van het vertrouwen in de instellingen (Bron: ESS 2008)

van het vertrouwen in het nationale parlement.^[9] Op basis van de waargenomen verschillen in het vertrouwen in het Europees parlement zijn we niet in staat landen in groepen te verdelen. In de eerste cluster vinden we de landen terug die doorgaans tamelijk lage vertrouwensniveaus vertonen. De tweede cluster wordt gevormd door de landen waar men een betrekkelijk hoog vertrouwen in politie, justitie en het nationale parlement terugvindt. De derde cluster ten slotte wordt gevormd door de landen waar men de hoogste vertrouwensniveaus vaststelt, zoals reeds waargenomen werd in de eerdere analyses.

Tal van onderzoekers hebben zich toegeleid op het zoeken naar verklaringen voor het hogere vertrouwensniveau in de Scandinavische landen. Zo is er de link gelegd tussen de topposities die deze landen bekleden in de Human Development Index, wat wijst op een goede levensconditie in deze landen, en het hoge vertrouwen van de burger in instellingen. Sommige onderzoekers vonden een positief direct effect van etnische homogeniteit en protestantisme op het vertrouwen, wat volgens deze onderzoekers een verklaring zou kunnen zijn voor het hogere vertrouwensniveau in deze landen (Delhey & Newton, 2005). Lappi-Seppälä (2008) legt een link tussen de lagere detentiegraad (en de lagere criminaliteitsgraad) en de lagere onveiligheidsgevoelens die burgers ervaren in Scandinavische landen in vergelijking met andere landen, en het daarmee gepaarde hogere vertrouwensniveau.

Conclusie en discussie

In de beschrijvende analyses komt naar voren dat in alle landen betrokken in de analyse, de politie als instelling het meest vertrouwen geniet. Met uitzondering van Spanje en Slovenië staat het rechtssysteem van de in deze analyse vergeleken instellingen op de tweede plaats wat betreft het door de burgers genoten vertrouwen. Er wordt echter vastgesteld dat de vertrouwenscores voor het rechtssysteem een stuk lager liggen dan die voor de politie. Ook het vertrouwen in het nationale en het Europese parlement scoort in de meeste landen relatief laag. In voormalige communistische landen zoals Slovenië, Hongarije en Polen scoort het Europees parlement beter dan het nationale parlement. Dat is ook het geval in Portugal en België. Een tentatieve verklaring is dat men in de ex-communistische landen lang onder een onderdrukkend regime heeft geleefd; ook Portugal heeft in een niet zo ver verleden geleden onder een dictatoriaal regime. Bovendien stellen we vast, afgaande op de 'Corruption Perception Index', dat deze landen in relatief sterke mate te maken hebben met corruptie. Het is mogelijk dat men

vanuit de wantoestanden in eigen land meer waarde, geloof en vertrouwen schenkt aan het Europese parlement dan aan de eigen nationale parlementen.

Een zeer tentatieve verklaring voor het hogere vertrouwen van de Belgen in het Europees parlement in vergelijking met het eigen federale parlement zou ten dele gevonden kunnen worden in de communautaire en andere struikelblokken waarmee onze regering de laatste jaren geconfronteerd werd, in combinatie met de grotere nabijheid en vertrouwdheid van de Belgen met het Europees parlement, dat samen met een reeks andere Europese instellingen zijn zetel in Brussel heeft.

In alle analyses is opgevallen dat Scandinavische landen opmerkelijk hogere vertrouwenscores halen ten aanzien van zowel de politie, het rechtssysteem als het nationale parlement. Ten aanzien van het vertrouwen in het Europese parlement is dit minder consistent en uitgesproken.

Bij het beschrijven van de evolutie van het vertrouwen in politie en justitie kunnen we concluderen dat er een grote variatie bestaat tussen landen met betrekking tot het percentage inwoners dat een groot vertrouwen stelt in enerzijds politie en anderzijds justitie, maar dat er binnen de landen niet meteen grote schommelingen in het vertrouwen in politie en justitie worden vastgesteld in de loop van de periode die onderzocht werd. Uitgezonderd in Hongarije kan men constateren dat het vertrouwen in justitie behoorlijke schommelingen vertoont.

Als we ten slotte België hebben gepositioneerd ten opzichte van de overige landen die in de analyse werden opgenomen, constateren we dat België een matige tot lage

plaats inneemt in de rangschikking op basis van het vertrouwen in de instellingen. België neemt de twaalfde plaats in op basis van het vertrouwen in de politie, de tiende plaats wanneer het gaat om het vertrouwen in het rechtssysteem, de elfde plaats met betrekking tot het vertrouwen in het federale parlement en de negende plaats ten aanzien van het vertrouwen in het Europees Parlement.

Deze vrij beschrijvende analyses roepen een aantal vragen op. Wat vertellen cijfers ons over het vertrouwen in de instellingen en welke conclusies kunnen we hieruit trekken? Vaak wordt het vertrouwen in de instellingen namelijk aangegrepen om nieuwe beleidsinitiatieven door te drukken. Toekomstig onderzoek zou gebaat zijn met een scherpere meting van het vertrouwen in de instellingen. Doorgaans wordt per instelling aan de hand van één algemene vraag gepeild naar het vertrouwen in die specifieke instelling, waarbij vaak een standaard vraagvervoeding wordt gebruikt, zoals 'Kunt u op een schaal aangeven in welke mate u vertrouwen hebt in de volgende instellingen?'. Op die manier kunnen relatief ruwe categorieën worden geconstrueerd, bestaande uit respondenten met een 'zeer hoog vertrouwen', een 'matig vertrouwen' of een 'zeer laag vertrouwen'.

[9] Dit kan opgemaakt worden uit de F-waarde die terug te vinden is in de tabel in de appendix bij dit artikel. Hoe groter de F-waarde bij de variabele, hoe beter men in staat is op basis van deze variabele een onderscheid te maken tussen de gevormde clusters.

De focus in deze studie lag op de categorie ‘zeer hoog vertrouwen’ in vergelijking tot ‘de rest’. Uiteraard heeft deze operationalisering beperkingen en heeft dat mogelijk implicaties op de resultaten. Bovendien werd in het theoretische onderdeel echter duidelijk dat zo’n algemeen vertrouwen nauw samenhangt met drie belangrijke deeldimensies, namelijk de gepercipieerde rechtvaardigheid, de gepercipieerde effectiviteit en de ervaring dat de morele overtuigingen die men draagt binnen de instelling overeenstemmen met de morele overtuigingen van de individuele burger. Bij het verklaren van variaties in het vertrouwen is het uiterst belangrijk een zicht te hebben op de verschillende factoren die samen het algemene vertrouwensniveau bepalen.

Om vertrouwensmetingen te verbeteren heeft men een internationale werkgroep opgericht die als opdracht heeft nieuwe vragen te ontwikkelen met betrekking tot het meten van vertrouwen in, in hoofdzaak politie en justitie.^[10] Deze nieuwe vragen zullen opgenomen worden in de volgende ronde van de *European Social Survey* en zullen dan ook peilen naar de verschillende dimensies van vertrouwen waardoor de ESS met betrekking tot het meten van vertrouwen in politie en justitie informatiever en performanter zal worden.

Voorzichtigheid is ook geboden bij het vergelijken van resultaten in de loop van de tijd. Voortbouwend op de beschrijvende analyses in deze bijdrage, die niet meteen een empirisch onderscheid maakt tussen de verschillende theoretische dimensies die het concept vertrouwen bevat, is het dus onmogelijk na te gaan welke dimensies van het vertrouwen in meer of mindere mate steun vinden bij de burger, wat meteen ook impliceert dat beleidsmakers geen zicht hebben op de specifieke factoren die het vertrouwen beïnvloeden.

Het ontwikkelen van handvatten in de vorm van beleidsinitiatieven op basis van dergelijke algemene en relatief ruwe vertrouwensmeting is een moeilijke opdracht die weinig meer omvat dan nattevingerwerk. In het verleden diende de politiehervorming als middel om het vertrouwen van de burger in de politie te verhogen. Cijfers voor de politiehervorming worden echter in deze studie niet besproken. Wel zien we een stijging van het vertrouwen in de politie in 2008 ten opzichte van 2002. Een tentatieve verklaring voor het stijgende vertrouwen in politie zou gevonden kunnen worden in het geleidelijk doordringen van de Community Oriented Policing-gedachte in de dagelijkse werking van de politie en het functioneren van de individuele politieagenten.

[10] Het gaat om de Eurojustis werkgroep onder leiding van Prof. Dr. Mike Hough. Voor verdere informatie over deze werkgroep verwijzen we naar website: www.eurojustis.eu. Nieuwe vragen kunnen onder andere teruggevonden worden op: www.eurojustis.eu/fotoweb/39.pdf.

Los van de operationalisering van vertrouwen moet de vraag worden gesteld wat we kunnen leren uit algemeen bevolkingsonderzoek en publieke opiniepeilingen in deze materie. De rapportage van publieke opiniestudies wekt vaak de indruk dat de mening van de burger wordt weergegeven. Bestaan die mening en die burger wel, en kan de samenleving überhaupt worden opgedeeld in monolithische blokken van voor- en tegenstanders, ‘vertrouwenden’ en ‘wantrouwenden’ die recht tegenover elkaar staan, of is de werkelijkheid complexer en dus genuanceerder?

Ook de vraag of het wenselijk is om de mening van de burger te vragen ten aanzien van het gevoerde beleid, en of men vervolgens rekening moet houden met deze mening, is een niet onbelangrijke vraag. Vanuit het idee dat we leven in een representatieve democratie, wat inhoudt dat de burger mensen kiest om hem te vertegenwoordigen, zou men het kunnen laten bij de veronderstelling dat de vertegenwoordiger per definitie legitimiteit, en allicht ook expertise heeft in het domein waarvoor hij bevoegd is.

Voorts werd eerder in deze bijdrage gesteld dat instellingen zoals politie en justitie hun slagkracht halen uit de medewerking van de burger, en dat deze medewerking pas tot stand komt wanneer deze instellingen zelf als legitiem worden

beschouwd. In die zin is het zeker interessant om publieke opiniestudies te hanteren als een (natte) vinger aan de pols van de samenleving. Hoe de mening van de burger aangewend moet worden in het gevoerde beleid is en blijft uiteraard een heikele kwestie. De Kimpe en Ponsaers (2006: 126) verwoorden dit dilemma mooi:

“Het is goed dat de patiënt zijn mening gevraagd wordt omtrent de gezondheidszorg en ... dat de burger zijn mening mag geven omtrent de geboden politiezorg. Dat wil echter niet zeggen dat de patiënt

in de plaats hoeft te treden van de geneesheer en een betere inschatting kan maken van de te verstrekken medische zorg. In dit voorbeeld lijkt de conclusie voor de hand liggend, in de sfeer van de veiligheidszorg veel minder. Iedereen voelt zich na de uren een beetje criminoloog ...”

Vaak worden weinig methodologisch onderbouwde publieke opiniestudies gehanteerd om het beleid onder druk te zetten, of gaat men vanuit het beleid op een zeer selectieve wijze om met de resultaten uit deze studies wat een *scientification of policy* tegengaat en eerder tot een *politicisation of science* leidt (Pleysier, 2010). Vanuit electorale ambities wordt vaak bijzonder gehoor gegeven aan de stem van de burger, wat kan worden omschreven als populisme of zelfs opportuniste.

Ten aanzien van een groeiende roep om hardere straffen die men meent af te leiden uit diverse publieke opiniestudies hanteren Roberts & Hough (2005: 16) de term *penal populism*^[11], wat zij omschrijven als het nastreven van een

[11] Eigenlijke grondlegger van dit concept is Bottoms, 1995.

strafrechtelijk beleid met het oog op het winnen van stemmen eerder dan met de ambitie criminaliteit te doen dalen of rechtvaardigheid te bewerkstelligen. Het is aannemelijk dat het voor beleidsmakers moeilijk is het opportunisme te weerstaan en te streven naar een daadwerkelijk op kennis gefundeerd en *evidence based* veiligheidsbeleid. Populisme houdt echter een reductie in van de complexiteit van maatschappelijke vraagstukken. De invulling en de aanpak van criminaliteit en overlast zijn dan niet de uitkomst

van een genuanceerd debat, maar hangen af van de invulling die 'de bevolking' of 'de mensen' eraan geven (Corijn, 2005). Hiermee is uiteraard niet gezegd dat men moet veronderstellen dat ontwikkelingen en evoluties in het strafrechtelijke en politionele beleid uitsluitend te wijten zijn aan dit soort populisme. In vele gevallen zijn ook beleidskeuzes complexer dan dat, en komen ze nog steeds tot stand na een grondig debat en met de betrokkenheid van relevante expertise (Verfaillie, 2010).

Bibliografie

- Beetham, D., *The legitimization of power*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 1991.
- Bottoms, A., "The philosophy and politics of punishment and sentencing", p. 17-49 in Clarkson, C. & Morgan, R. (red.), *The politics of sentencing reform*, Oxford, Oxford University Press, 1995.
- Bradford, B., Jackson, J. & Stanko, B., "Contact and confidence: revisiting the impact of public encounters with the police", *Policing and Society* 2009, 19, 1, 20-46.
- Corijn, E., "Burger word je niet via een vragenlijst", *Orde van de dag* 2005, 29, 15-20.
- De Kimpe, S. & Ponsaers, P., "Metten van tevredenheid van de burger over de politie: is er nog ruimte voor criminologen?", p. 107-129 in Reinaert, H., Van de Walle, S. & Verlet, D. (red.), *Burgers en hun overheid. Naar een DJ-overheid?*, Brugge, Vanden Broele, 2006.
- Delhey, J. & Newton, K., "Predicting cross-national levels of social trust: global pattern or Nordic exceptionalism?" *European Sociological Review* 2005, 21, 4, 311-327.
- Elchardus, M. (red.), *Wantrouwen en onbehagen. Over de vertrouwens- en legitimiteitscrisis*, Brussel, VUBPress, 1998.
- Elchardus, M. & Smits, W., *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*, Brussel, VUBPress, 2002.
- Elchardus, M., *De dramademocratie*, Tiel, Lannoo, 2002.
- Goethals, J., Lemaître, A., Doutrelepon, R., Fincoeur, B., Kellens, G., Parmentier, S., Simaÿs, C., Wyseur, L., Van Aerschot, G. & Vervaeke, G., *Justitie in vraag gesteld. Een kwalitatieve benadering vertrekkende vanuit de 'justitiebarometer'*, Gent, Academia Press, 2005.
- Hoge raad voor de justitie, *De Belgen en justitie in 2007*, Brussel, Bruylant, 2007.
- Hough, M. & Roberts, J.V., *Confidence in justice: An international review*, Londen, British Home Office, 2004.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A. & Quinton, P. (in druk), "Procedural justice, trust and institutional legitimacy", *Policing a journal of policy and practice*.
- Jowell, R.T., "The central co-ordinating team", *European Social Survey 2002/2003: Technical Report*, Londen, Centre for comparative social surveys, 2003.
- Landuyt, R., *Blunderboek justitie*, Leuven, Van Halewyck, 2009.
- Lappi-Seppälä, T., "Trust, Welfare and Political Economy. Cross-comparative perspectives in penal severity" in Tonry, M. (red.), *Crime and Justice: A review of research* 2008, 37.
- Parmentier, S., Vervaeke, G., Goethals, J., Doutrelepon, R., Kellens, G., Lemaître, A., Cloet, B., Schoffelen, J., Vanderhallen, M., Biren, P., Sintobin, M., Van Win, T. & Vandekeere, M., *Justitie doorgelicht. De resultaten van de eerste Belgische 'justitiebarometer'*, Gent, Academia Press, 2004.
- Parmentier, S., Vervaeke, G., Doutrelepon, R. & Kellens, G. (red.), *Public opinion and the administration of justice*, Brussel, Politeia, 2004.
- Pleysier, S., "Tussen evaluatiedrift en cijferfobie. Over pseudo-wetenschappelijk en deugdelijke veiligheidsdiagnostiek", *Panopticon* 2010, 3, 58-71.
- Pleysier, S., Vervaeke, G. & Parmentier, S. (2000). "'Het' vertrouwen in 'de' instelling: enkele beschouwingen", *Panopticon*, 21(1), 63-79.
- Reinaert, H., Van de Walle, S. & Verlet, D. (red.), *Burgers en hun overheid. Naar een DJ-overheid?*, Brugge, Vanden Broele, 2006.
- Roberts J.V. & Hough, M.J., *Understanding public attitudes to criminal justice*, Berkshire, Open University Press, 2005.
- Sunshine, J. & Tyler, T.R., "The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing", *Law and Society Review* 2003, 37, 3, 513-548.
- Tully, E.J., "Public Trust, Are we losing it?", *National Executive Institute Associates, Major Cities Chief's Association and Major County Sheriff's Association Leadership Bulletin* 1996; www.neiassociates.org/trust.htm [geraadpleegd op 21 september 2010].
- Tyler, T.R., *Why people obey the law*, New Haven, Yale University Press, 1990.
- Van den Broeck, T. & Raes, A., "'Het leven zoals het is' Veiligheid en leefbaarheid vanuit de buurt bekeken", *Custodes* 2000, 2, 2, 33-58.
- Van de Velde, M. & Pauwels, L., "Institutional distrust in Flanders. What is the role of social capital and dimensions of discontent?", p. 109-134 in Cools, M., De Ruyver, B., Easton, M., Pauwels, L., Ponsaers, P., Vande Walle, G., Vander Beken, T., Vander Laenen, F., Vermeulen, G. & Vynckier, G. (red.), *Governance of security research papers: Safety, societal problems and citizens' perceptions*, Antwerpen, Maklu, 2010.

Van de Walle, S., *Perceptions of administrative performance: The key to trust in government?* Proefschrift tot het verkrijgen van graad van Doctor in de sociale wetenschappen, Leuven, Faculteit der Sociale Wetenschappen, 2004.

Van de Walle, S., "Percepties over het gerecht: de praktische (on)bruikbaarheid van hitparades", *De orde van de dag* 2005, 29, 45-49.

Verfaillie, K., "Punitieve behoeften, samenleving en publieke opinie", p. 85-106 in: Aertsen, I., Beyens, K., Daems, T. & Maes, E. (red.), *Hoe punitief is België?*, Antwerpen, Maklu, 2010.

Appendix: variantieanalyse op het vertrouwen in de instellingen

	Cluster		Error		F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square	df		
Parlement 02	29,023	2	6,471	12		
Justitie 02	347,221	2	6,259	12	55,476	,000
Politie 02	975,375	2	6,172	12	158,025	,000
Europees Parlement 02	7,761	2	7,076	12	1,097	,365
Parlement 04	55,995	2	3,231	12	17,333	,000
Justitie 04	470,634	2	5,252	12	89,614	,000
Politie 04	1054,322	2	8,013	12	131,576	,000
Europees Parlement 04	,757	2	2,570	12	,295	,750
Parlement 06	60,326	2	3,120	12	19,333	,000
Justitie 06	520,866	2	6,457	12	80,670	,000
Politie 06	997,190	2	9,728	12	102,507	,000
Europees Parlement 06	2,179	2	5,255	12	,415	,670
Parlement 08	71,965	2	3,781	12	19,032	,000
Justitie 08	463,490	2	6,081	12	76,215	,000
Politie 08	841,469	2	11,888	12	70,786	,000
Europees Parlement 08	1,319	2	,991	12	1,331	,301

Bron: ESS 2002, 2004, 2006, 2008.